

GELOOF EN BEROEP

Een handleiding voor dialoog tussen christenen en moslims

Auteur: Rita van Nierop

Redactie: Pier Tolsma en Sinan Evsen

Dit boekje wordt u aangeboden door:

Platform INS

info@platformins.nl
www.platformins.nl

&

Katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog (CID)

b.vanoers@rkk.nl
www.rkk.nl

Auteur: Rita van Nierop

Redactie: Pier Tolsma en Sinan Evsen

Rotterdam
2019

Alle rechten zijn voorbehouden

INLEIDING

Dit boekje is bedoeld als een handreiking voor de dialoog tussen christenen en moslims in het algemeen en tussen moslims en rooms-katholieken in het bijzonder. De aanleiding vormt een serie gesprekken tussen islamitische en katholieke professionals, georganiseerd door Platform INS en de Contactraad voor Interreligieuze Dialoog (CID) van de Rooms-Katholieke Kerk. Een aantal artsen, journalisten, bruggenbouwers – die vooroplopen in het organiseren van religieuze ontmoetingen –, pastores, imams en politici hebben deelgenomen aan de gespreksavonden om met elkaar te spreken over de rol van religie in hun werk. Zij vonden de gesprekken stimulerend, een mooie manier om elkaar beter te leren kennen. Zo werd opgemerkt: *“Dit smaakt naar meer.”*

Over en weer is er vaak weinig begrip door een gebrek aan kennis. Er is dan ook geconcludeerd dat christenen en moslims meer over elkaar te weten moeten komen. Dat kan op verschillende manieren. Zo kan er een maaltijd georganiseerd worden, een leesgroep worden opgezet of een kerk- en moskeebezoek worden georganiseerd. Belangrijk is dat praten omgezet wordt in actie, zodat dialoog niet alleen op hoog niveau plaatsvindt maar iedereen bereikt.

“De avond is in mijn ogen geslaagd, mede door een goede voorbereiding van de organisatoren.”

Dialogoog

Dialogoog komt uit het Grieks (dia – door en logos – woord) en duidt een gesprek aan tussen twee of meer mensen, groepen of organisaties. Daarin staat een vrije gedachtewisseling centraal, met als doel het verkrijgen van nieuwe inzichten voor jezelf en voor de ander. In een interreligieuze dialogoog gaan mensen met verschillende religieuze achtergronden met elkaar in gesprek. Door dialogoog te voeren bestrijden wij vooroordelen en misvattingen over elkaar, wat het gemakkelijker kan maken om in het dagelijks leven met elkaar op een respectvolle manier om te gaan. Maar interreligieuze dialogoog is ook niet altijd makkelijk. Bepaalde (onuitgesproken) gevoeligheden, lastige onderwerpen of de angst om bekeerd te worden kunnen een goede uitwisseling in de weg staan. Toch geven veel deelnemers aan zich door deze gesprekken gesterkt te voelen in hun eigen geloofsopvatting en ervaren zij de dialogoogbijeenkomsten als leerzaam.

Islam en dialogoog

Dialogoog is volgens islamitische geleerden een religieuze plicht omdat ertoe opgeroepen wordt in de Koran en de profetische traditie. Zo is er een vers die beschrijft hoe God de mensen uit een man en een vrouw heeft geschapen en tot volkeren en stammen heeft gemaakt “...opdat jullie elkaar mogen (leren) kennen.” (Soera al-Hoedjoeraat, 49:13).¹ Ook al-Imraan, 3:64 wordt in dit kader aangehaald: “O Mensen van het Boek, kom tot die leerstelling waarover wij het met elkaar eens zijn: dat wij niemand dan Allah aanbidden en dat wij niets met Hem gelijkstellen en dat sommigen van ons niet anderen naast Allah tot Heer nemen.” Dit vers roept de moslims op om relaties op te bouwen met de mensen van het boek; dus onder andere met christenen en joden en zich met hen te verenigen rond gezamenlijke onderwerpen.² Het zijn onder andere deze verzen die ruimte scheppen om met elkaar te spreken over gedeelde thema's zoals het geloof in God en het belang van het doen van het goede.

Daarnaast zijn er geleerden die nog eens extra benadrukken hoe wij in de eerste plaats mensen zijn, dan pas christen of moslim. De wereld is geschapen vanuit liefde en compassie. Daarom dienen wij dat ook aan elkaar als mensen te tonen. Daartoe moet iedereen een plek in je hart kunnen krijgen.³

Verder worden er ook voorbeelden uit het leven de profeet Mohammed aangehaald. Een van de *hadith* (overlevering) verhaalt hoe profeet Mohammed opstond voor een langskomende begrafenisstoet. Toen zijn medegeloofsgenoten hem erop wezen dat de overledene een jood was, wees hij hen erop dat het om een mens ging en dat hij zo zijn respect betoonde aan zijn joodse buren.⁴

In de Koran staat: “Voor iedereen bepaalden Wij een wet en een weg. En indien Allah had gewild zou Hij jullie allen tot één gemeenschap hebben gemaakt, maar Hij wenst jullie te beproeven met dat wat Hij jullie heeft gegeven. Wedijver dus met elkaar in goede werken.” (Al Maidah, 5:48). Daarmee is diversiteit een gegeven voor deze wereld. Dialogoog is dan een middel om elkaar beter te leren kennen en vanuit deze diversiteit ook God beter te leren kennen. Als wij er dan ook nog voor open staan dat een ander ons raakt en bereikt met zijn boodschap, creëren wij een betere wereld. Dialogoog is daarnaast nodig om tot vrede te komen. Samen moeten wij tot vrede zien te komen en dat kunnen we alleen bereiken door met elkaar in gesprek te blijven.

Dialogoog in de Rooms-Katholieke Kerk

Ook in de Rooms-Katholieke Kerk is er heel wat gezegd en geschreven over het belang van de dialoog. De Kerk vierde in 2015 het 50-jarig bestaan van het document *Nostra aetate*.⁵ Het document is een verklaring van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en gaat over de verhouding van de Rooms-Katholieke Kerk tot andere godsdiensten.

Volgens de verklaring is God de God van alle mensen, zijn alle mensen door God gemaakt om de aarde te bewonen en zijn allen op zoek naar Gods verlossing, ook al weten zij dat zelf (nog) niet. Een overeenkomst tussen de godsdiensten is dat de mensen van een godsdienst verwachten dat het een antwoord geeft op de vragen van het leven. Paus Franciscus benadrukt het belang van de interreligieuze dialoog. Hij wenst de nadruk te leggen op datgene dat verbindt en niet op wat scheidt. Iedere vorm van dialoog staat in dienst van de vrede.⁶

Berry van Oers, secretaris van de Contactraad van de Rooms-Katholieke Kerk, greep het jubileum van *Nostrae aetate* aan om een boek te publiceren over de dialoog. *In dialoog met mensen van andere religies en levensbeschouwingen* heet het boek en is ook bedoeld als een aanmoediging voor katholieken om deel te nemen aan de interreligieuze dialoog.

Van Oers heeft teksten en uitspraken van pausen aangaande interreligieuze ontmoeting op een rij gezet, wat een helder beeld schetst hoe de Rooms-Katholieke Kerk tegen dialoog aankijkt: *“De werkelijkheid van de liefde komt voort uit God, en daarom is liefde in de ogen van christenen iets goddelijks. Deze liefde concretiseert zich in de liefde voor de ander. De liefde voor God en de liefde voor de naaste zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het delen van liefde veronderstelt dat je kunt omgaan met overeenkomst en verschil.”*⁷

Samenwerking tussen CID en INS

De samenwerking tussen CID en Platform INS dateert van 2013. Toen werd het eerste gesprek over religie en professionaliteit georganiseerd. Het contact tussen beide organen bestaat echter al veel langer. Zo maakte de toenmalige secretaris van Platform INS, Alper Alasag, geruime tijd deel uit van de redactie van het tijdschrift *Begrip*.⁸ Dit was een tijdschrift om onderling begrip te kweken tussen moslims en christenen. Ook nemen beide partijen deel aan diverse overlegstructuren. Om de dialoog niet alleen plaats te laten vinden tussen een select aantal voorlopers, maar vooral de achterban mee te laten doen, is besloten om de overlegrelatie in de praktijk vorm te geven door het samen organiseren van dialoogavonden.

Zoals gezegd vormen de gesprekken over religie en professionaliteit de basis van dit boek. Maar dit boek moest meer zijn dan een weergave van de gespreksavonden. Het is bedoeld als inspiratie om zelf mee te doen aan de interreligieuze dialoog.

Dat hoeft niet ingewikkeld te zijn: dialoog vindt al plaats als een praatje gemaakt wordt met de buurvrouw of buurman op straat. In deze uitgave zijn naast een verslag van de gesprekken Geloof en Beroep, ook tips en thema's opgenomen om zelf dergelijke gesprekken te voeren.

VERSLAG GESPREKSAVONDEN

Beroepen en deelnemers

Er zijn met verschillende groepen in totaal vijf avonden rond het thema Geloof en Beroep georganiseerd. De bijeenkomsten vonden plaats in Rotterdam bij het kantoor van Platform INS. Het betrof de volgende beroepsgroepen en deelnemers:

- op 26 maart 2013 de huisartsen: Geert van der Heijden, Burhanettin Karademir, Reis Kurt en Bruno van der Werff;
- op 19 maart 2014 de religieuze voorgangers: Abdeslm Chakir (imam), Nabor Langstraat (priesterstudent), Rita Schoolenberg (pastoraal werker), Paul Schuurmans (diaken), Ibrahim Spalburg (imam) en Martien Straathof (priester);
- op 10 juni 2014 dialoogprofessionals van het Platform INS en de Contactraad voor Interreligieuze Dialoog van de Rooms-Katholieke Kerk: Alper Alasag (Platform INS), Ahmet Kaya (Platform INS), Leo van den Broek (CID), Jan van Burgsteden (CID), Berry van Oers (CID);

- op 17 november 2014 de journalisten en publicisten: Hanina Ajarai, Sjaak Oudshoorn, Jury Smit en Bastiaan Verberne;
- op 22 mei 2015 de politici: Arnold Oosterlaan (CDA), Nourdin el Ouali (NIDA), Moniek van Sandick (CDA), Ab van der Torre (VVD), Monique de Veld (CDA), Ibrahim Wijbenga (CDA).

De avonden werden georganiseerd en geleid door Sinan Evsen (Platform INS) en Pier Tolsma (CID).

“Mijn motivatie: ik wil wel eens in gesprek met onze moslimbroeders en -zusters. Ik weet eigenlijk weinig van de islam en dit was een mooie gelegenheid daarvoor.”

Opzet van de bijeenkomsten

Elke avond begon met een maaltijd. Na een kennismaking ontwikkelde het gesprek zich verder. De deelnemers wisselden hun beroepservaringen uit en kwamen zo bij de relatie tussen hun beroep en godsdienst terecht. Om het gesprek in goede banen te leiden waren er vooraf een aantal vragen voorbereid.

Algemene indruk

Over het algemeen waren de deelnemers tevreden over de bijeenkomsten. Het eten was lekker en de sfeer was positief. Zij stelden het op prijs om ervaringen uit te kunnen wisselen en waren nieuwsgierig naar elkaar. Het gesprek ontwikkelde zich vanzelf vanuit het spreken over de gedeelde ervaringen. Daardoor werden meestal lang niet alle voorbereide vragen besproken: we kwamen hier tijd voor te kort. De vragen vormden meer een kader en een richtlijn dan dat zij het gesprek stuurden.

De rol van religie bij de beroepsuitoefening

De relatie tussen religie en beroep is verschillend voor de diverse beroepen. Voor hen die hun werk doen in het kader van hun godsdienst, zoals de religieuze voorgangers, is er natuurlijk een sterke verbondenheid van religie en beroep. Voor de niet-religieuze beroepen is deze veel minder sterk, vaak persoonlijk en niet openbaar. Ook is er hierin een verschil tussen christenen en moslims. Een katholieke arts, journalist of politicus zal niet snel op zijn godsdienst worden aangesproken en zich ook niet als zodanig profileren. Dit ligt voor moslims duidelijk anders. Dit neemt niet weg dat de eigen motivatie tot de beroepskeuze en de wijze waarop het beroep wordt uitgeoefend voor vrijwel iedereen niet los te zien is van het geloof.

Tijdens het gesprek van de huisartsen werd geconstateerd dat religie in de praktijk zelden ter sprake komt, of een patiënt moet er zelf over beginnen. Wel zien de artsen dat gelovige patiënten die ernstig ziek zijn, troost halen uit hun geloof. Sommige onderwerpen zoals euthanasie en abortus zijn lastig bespreekbaar. De artsen gaven aan dat zij euthanasie niet met hun geloof kunnen verenigen. Maar zo vinden zij ook dat zij hun overtuiging niet zonder meer aan hun patiënten kunnen opleggen. Als professionals moeten artsen ook recht doen aan de overtuiging van de patiënt. In sommige gevallen schakelden zij ook een imam of pastor in om ouders te helpen bij het verwerken van de ziekte of dood van hun kind. Dit ziet de arts als een hulpmiddel bij gelovigen.

Religie en cultuur

Regelmatig werd geconstateerd dat de verschillen tussen christenen en moslims in het dagelijks leven en in de beroepsuitoefening meer cultureel dan religieus zijn. De cultuur van allochtonen is meer

een gemeenschapscultuur en de Nederlandse cultuur is vooral individualistisch: het is 'wij' tegenover 'ik'. Autochtone Nederlanders hebben vaak een erg rationele benadering en weinig oog voor emoties. Nederlanders gaan bijvoorbeeld heel nuchter om met de dood terwijl mediterrane tradities heel emotioneel van aard zijn. De verschillen bij begrafenissen zijn daar een duidelijke voorbeeld van. Mediterrane culturen rouwen heel uitbundig terwijl Nederlanders zich inhouden.

Doordat we vaak over en weer te weinig kennis van elkaars cultuur hebben, wordt alles als een religieuze tegenstelling gezien. Vooroordelen, achterdocht en angst voor het vreemde hebben vrij spel als mensen elkaar niet ontmoeten. De verharding tussen mensen baart bovendien zorgen.

Meestal zijn die verschillen in de concrete situaties van het werk wel te overbruggen. De individuele contacten tussen moslims en christenen zijn vaak uitstekend. Wel werd opgemerkt dat er aan de basis weinig contacten zijn tussen christenen en moslims. Er werd ook gewaarschuwd voor een nieuwe vorm van verzuiling waarbij mensen vrijwel geen contact hebben buiten hun eigen culturele of religieuze gemeenschap.

Religie en de seculiere samenleving

Tijdens de gesprekken pleitte men ook voor dialoog met niet-religieuzen. Voor velen zijn zowel moslims als christenen rare mensen. Daarnaast heerst er in sommige media een antireligieuze koers. Er moet in de berichtgeving meer aandacht zijn voor zowel wat gelovigen beweegt als wat zij daarmee bijdragen aan de samenleving. Gelovigen moeten andersom de taal van de huidige cultuur spreken en verstaan.

Maatschappelijke betrokkenheid

Bij alle deelnemers was er een grote mate van maatschappelijke betrokkenheid te constateren. Men is zich bewust van zijn of haar rol binnen de gemeenschap die samenhangt met het beroep dat men uitoefent. Voor de politici is dit vanzelfsprekend. Maar anders dan bij de religieuze voorgangers is bij hen de koppeling met de eigen godsdienst niet per se aanwezig.

“Boeiend en zinvol.”

De religieuze voorgangers waren het erover eens dat gebeurtenissen in de samenleving tussen de voorgangers van de verschillende godsdiensten moeten worden besproken, en dat deze ook tijdens de vrijdagspreek en de zondagliturgie aan de orde moeten komen. Imams en pastores kunnen namelijk heel goed hun preken gebruiken om thema's aan te kaarten en deze uit de taboesfeer te halen. Het streven is in ieder geval dat moslims en christenen als burgers van dit land moeten zorgen voor stabiliteit.

Tevens is het belangrijk dat in probleemsituaties zoals overlast door probleemjongeren, naast de politie ook geestelijk leiders hierbij betrokken

worden. De burgemeester is de aangewezen persoon om hier initiatief voor te nemen. Tot slot bestaat de toekomst niet alleen uit praten, maar ook uit samen acties ondernemen voor een harmonieuze samenleving. Eén van de aanwezige pastores gaf het goede voorbeeld door met een imam een afspraak te maken voor een moskeebezoek door christelijke jongeren.

Overheid en politiek

De overheid bemoeit zich niet met religie. Uitgangspunt daarbij is de vrijheid van godsdienst. Onze grondwet beschermt namelijk ieder mens ongeacht zijn of haar religieuze achtergrond. Wel kun je mensen beter beschermen naarmate zij elkaar beter begrijpen en zich niet bedreigd voelen door het bestaan van andere levensovertuigingen.

Een raadslid vertelde dat zijn motie om bezoek aan gebedshuizen onder schoolgaande kinderen te stimuleren werd aangenomen. Veel scholen hebben ook die behoefte om kennis op te doen over elkaar volgens de politicus. Verder kun je op lokaal niveau mensen bewust maken van het feit dat zij allemaal stadsgenoten van elkaar zijn. Onder de nieuwe generatie gaat dat allemaal gemakkelijker, aldus de deelnemers. Niettemin mogen wij wel van elkaar verschillen. Dat is juist onze rijkdom. Want door andere aspecten van mensen te ontdekken, ontdek je weer nieuwe dingen bij jezelf.

Een van de politici merkte op dat de scheiding van kerk en staat wordt geschonden wanneer een religieuze groepering in onze samenleving wordt weggezet als een groep terroristen. Mensen moeten zich constant verantwoorden voor de daden van anderen. *“Ik ervaar een storm aan wantrouwen waar ik mij continu tegen moet verdedigen”*, voegde een raadslid met islamitische achtergrond hieraan toe. Ook christenen blijken zich soms te moeten verantwoorden.

UITDAGINGEN

Er zijn een aantal aspecten die een uitdaging vormen om deel te nemen aan de dialoog. Sommige uitdagingen zullen makkelijker te overwinnen zijn dan andere. Maar het is sowieso goed om je bewust te zijn van welke factoren iemand kunnen belemmeren om deel te nemen aan een gesprek. Zo kun je elkaar beter helpen om in aanraking te komen met de dialoog. Hieronder volgen er een aantal uitdagingen.

Angst voor het onbekende

Angst voor het onbekende vormt een uitdaging voor de dialoog. Wij kennen de ander namelijk niet, weten niet hoe hij of zij op ons reageert en wat hij of zij van ons wil. Het is moeilijk om over onze angst heen te stappen. De enige manier om hier van af te komen is om de stap te zetten om de ander te leren kennen. Dat vergt moed. De vooroordelen die wij hebben hangen samen met de angst die wij bezitten. Een uitspraak zoals *“Die persoon zal wel slecht Nederlands spreken, dus het gesprek zal wel moeilijk zijn”* is een voorbeeld hiervan. Vooroordelen kunnen hardnekkig zijn en breed worden gedragen. Een aantal vooroordelen wordt mede in stand

gehouden door sommige media, politici en andere vooraanstaande personen. Dat maakt het lastig te bestrijden. Vooroordelen kunnen wel afnemen door hierover te praten met mensen die je vertrouwt. Zo word je bewust van de vooroordelen die je hebt. Maar de grootste stap zal zijn: kennismaken met de ander en zo te ontdekken dat vooroordelen vaak onjuist blijken te zijn.

Een andere uitdaging vormt het gegeven dat er velen zijn die niet weten wat de interreligieuze dialoog inhoudt. Het begrip klinkt ingewikkeld, terwijl het gaat om iets eenvoudigs: het gesprek tussen mensen met verschillende religieuze achtergronden om de ander beter te leren begrijpen. Dit gesprek kan echter op veel manieren plaatsvinden. Dat varieert van een praatje op straat tot een georganiseerde avond rondom een thema. Dus het begrip interreligieuze dialoog dekt niet altijd de lading van wat er gebeurt. Ook zijn er mensen die bang zijn dat dialoog het doel heeft om elkaar te bekeren. Voor een klein groepje moslims en christenen geldt dat inderdaad wel, maar voor het grootste deel zeker niet. Het omgekeerde is juist vaak het geval: mensen leren door en van elkaar over hun eigen religie en voelen zich sterker in hun eigen geloof.

Dialoog met wie?

Het kan moeilijk zijn om een startpunt te vinden voor de dialoog. Moslims kampen vaak met de vraag welke kerk zij hiervoor kunnen benaderen omdat zij geen inzicht hebben in het kerkelijk landschap. Omgekeerd worden christenen geconfronteerd met een veelheid aan moskeeën.

De juiste woorden vinden

Om je verhaal voor de ander begrijpelijk te houden is het nodig om de eigen geloofstaal te vertalen

naar de dagelijkse taalgebruik. Daarnaast hebben veel mensen moeite om over hun eigen geloof te praten. Zij moeten namelijk over een drempel heen om daarover te spreken. Er zijn ook mensen die nooit geleerd hebben om erover te spreken. Anderen hebben weer het gevoel dat zij zich tijdens het gesprek moeten verantwoorden voor hun geloof. De uitdaging is dan om een geloofstaal te ontwikkelen waarbij iedereen zich comfortabel voelt en die ook begrijpelijk is.

Het is belangrijk om te erkennen dat elke religie een waarheidsclaim maakt en mag maken. Ten onrechte denken mensen vaak dat zij hun eigen waarheid moeten loslaten om mee te kunnen doen aan een dialoog. Tijdens zo'n ontmoeting leer je juist veel van elkaar. Daarvoor hoef je geen concessies te doen aan je eigen geloof of waarden. De dialoog heeft juist waarde voor je eigen geloofsleven.

Tot slot is een andere uitdaging hoe je verder komt in de dialoog. Als je de dialoog start, zie je iets opbloeien en dan willen mensen meer. Dat is de magie van de dialoog. Maar wat is dan de volgende

stap? Je moet telkens iets nieuws bedenken om mensen verder te brengen in de dialoog of over te gaan naar samen iets ondernemen.

Om te leren

Dialoogavonden worden georganiseerd met de bedoeling om van elkaar te leren. Daarbij is het belangrijk om ruimte te laten voor de eigen ideeën en eigen geloofsopvattingen van de ander. Het is daarom goed om bepaalde opmerkingen te vermijden, zoals: *"Wij geloven eigenlijk hetzelfde."* Hiermee wordt gezegd dat de ander eigenlijk hetzelfde gelooft als de spreker en daarmee wordt een dialoog onmogelijk gemaakt.

Om van elkaar te leren is het verder belangrijk om enige kennis te bezitten over je eigen geloof. Een medechristen of -moslim kan wellicht helpen bij het onder woorden brengen van deze kennis. Geloofszaken goed formuleren is immers bevorderlijk voor de dialoog omdat het wezenlijke verschillen aan het licht brengt. Die verschillen maken de dialoog heel interessant. Interessanter tijdens een dialoog is om te begrijpen hoe de ander bijvoorbeeld met zijn geloof, waarden en uitdagingen in zijn of haar leven omgaat dan alleen maar te focussen op wat deze persoon gelooft.

Een andere aandachtspunt om van elkaar te kunnen leren is het eigen referentiekader. Wat je zelf normaal vindt bepaalt immers je kijk op de wereld. Daardoor kom je tijdens een gesprek vaak tot de ontdekking dat de tegenpartij andere zaken normaal vindt dan jijzelf. Het is goed als eenieder zich ervan bewust wordt dat hij of zij een eigen referentiekader heeft. Daarom zal het ene verhaal snel herkenning vinden bij mensen, terwijl andere zaken veel meer uitleg nodig hebben. Om die reden is het van belang dat wij durven door te vragen als wij iets vreemd vinden. Dan komt het gesprek werkelijk op gang en heb je toegang tot diepgaande kennis.

Overeenkomsten

Er zijn veel overeenkomsten tussen christenen en moslims die een mooie basis vormen voor een gesprek. De thema's, normen en waarden waarbij liefde voor de naaste centraal staat en het belang van het gezin vormen hier voorbeelden van. Andere soortgelijke overeenkomsten kunnen worden gevonden in de heilige boeken. Het is interessant om verhalen uit de Koran en Bijbel naast elkaar te leggen en te zien hoeveel verhalen overeenkomsten vertonen. Daarbij valt te denken aan verhalen over personages in de Koran en Bijbel, waaronder Mozes, Jezus en David. Verhalen over de hemel en hel, het laatste oordeel en het paradijs horen tevens in dit rijtje. Alleen al deze verhalen bieden genoeg gespreksstof voor heel wat interessante gespreksavonden.

RICHTLIJNEN VOOR EEN GOEDE DIALOOG

Een dialoog is anders dan een debat. Elkaars standpunten ontdekken vormt een belangrijke richtlijn voor een dialooggesprek, in plaats van elkaar te overtuigen van het eigen gelijk. Daarvoor is het belangrijk dat de focus ligt op het luisteren naar wat de ander zegt en daarbij vragen te stellen in plaats van te argumenteren. De kernvraag in een dialoog is steeds: *“wat zien en horen wij?”* In een debat luidt deze vraag: *“wie heeft gelijk?”*

“De bijeenkomst vond plaats onder het genot van een maaltijd. Dit geeft een gevoel van gelijkwaardigheid en dat wij iets gezamenlijks delen.”

Daarmee kent de dialoog een gelijkwaardigere inbreng van de deelnemers, die eventueel gestimuleerd kan worden via het gebruik van diverse interactieve werkvormen. Een veel gebruikte werkvorm is een gesprek aan de hand van vooraf voorbereide vragen. Zo kunnen de deelnemers ook in kleine groepjes werken aan een tekening om daarmee een verhaal te verbeelden. Tevens kan er vooraf aan de deelnemers gevraagd worden om een voorwerp mee te nemen dat zij associëren met het thema (ter introductie van het gesprek) of iets over henzelf ter kennismaking.

Spelregels

Voor elk gesprek gelden er een aantal spelregels. Het is goed om deze spelregels aan het begin van elke bijeenkomst bij iedereen in herinnering te brengen. Leg eventueel een printje met de punten op elke tafel. Hieronder worden deze regels opgesomd:

- Laat elkaar uitpraten.
- Ga na bij jezelf of je echt begrijpt wat de ander bedoelt. Stel zo nodig vervolgvragen.
- Neem de tijd om na te denken over wat de ander zegt.
- Stiltes zijn niet erg. Bouw voort op de inbreng van anderen.
- Houd het kort en bondig als je iets zegt.
- Selecteer wat je zegt. Gooi niet zomaar alles eruit.
- Betrek alle deelnemers bij het gesprek.
- Luister actief, luister ook naar wat je zelf zegt.
- Kortom: heb aandacht en respect voor de ander.

Houdingen

Een goed verloop van de dialoog is verder afhankelijk van enkele eigenschappen en principes waarover haar deelnemers zouden moeten beschikken. Hoe beter je deze principes naleeft, des te dieper en verrijkender de dialoog kan zijn. Ten eerste is het van belang dat de deelnemers een open en bescheiden houding proberen in te nemen. Zonder zo'n houding leveren de bovenstaande tips niet veel op. Een bescheiden houding innemen is onmisbaar om te kunnen beseffen dat de werkelijkheid veel complexer is dan wij kunnen bevatten. Dit vormt weer een stap op weg naar het

leren voeren van een dialoog en het leren kennen van elkaar.

Ook openheid is belangrijk: er zijn obstakels in de dialoog, zoals de angst voor het onbekende. Om deze obstakels te overwinnen is openheid nodig. De basis voor deze openheid is vertrouwen en dat wederzijds vertrouwen wordt versterkt door een duurzame oprechtheid in spreken en handelen. Verder zijn nieuwsgierigheid en empathie bevorderlijk voor de dialoog. Uit nieuwsgierigheid durven doorvragen kan een verrassend inzicht opleveren. Bovendien vormt dat vaak een goed uitgangspunt voor ontmoeting en dialoog. Het tonen van empathie betekent dat je in eerste instantie rekening houdt met die van de ander; dat je het bestaan van de ander met al zijn aspecten erkent en respecteert.

Cultuurverschillen

Bij het organiseren van een bijeenkomst of gedurende het gesprek zelf kunnen cultuurverschillen aan het licht komen. Voor Nederlanders is het heel gewoon om afspraken te maken en deze na te komen, maar voor sommige 'nieuwe Nederlanders' is het vrij normaal om iets wat belangrijker is, voor te laten gaan. Het voordeel daarvan is dat zij vaak veel flexibeler zijn en snel kunnen reageren op een ontstane situatie. Een agenda kan je leven tamelijk rigide in zijn greep hebben. Wellicht zullen dit soort verschillen steeds kleiner worden naarmate de nieuwe generaties samen opgroeien. Om verschillen te onderkennen en te accepteren is het in ieder geval belangrijk om te blijven investeren in goede contacten met elkaar.

Bij een maaltijd komen vaak ook duidelijke verschillen aan het licht. Als organisator is het goed om je vooraf te verdiepen in de verschillende regels voor het eten. Ben je zelf ergens te gast, geef dan van te voren je wensen of regels voor het eten door aan de gastheer of gastvrouw.

Praktisch

Tijdens het gesprek is het goed om een gespreksleider aan te wijzen die ervoor zorgt dat de gespreksregels in acht worden genomen en de verschillende onderdelen van het programma aan bod komen. Verder kan het prettig zijn om aan één van de deelnemers te vragen om een verslag te maken van het gesprek. Indien gewenst kan dit gepubliceerd worden op een website of in een blad. Maak verder een afspraak voor een vervolgbijeenkomst.

Wat betreft de groepssamenstelling is het goed om te kiezen voor kleine groepen van maximaal acht deelnemers, zo mogelijk evenredig verdeeld over christenen en moslims, mannen en vrouwen, jonger en ouder. Deze diversiteit in de groepen biedt meer mogelijkheden.

Diverse niveaus

Er zijn allerlei vormen en niveaus waarop dialoog gevoerd kan worden. In het boek *In dialoog* worden vier soorten hiervan onderscheiden.⁹ De eerste is de dialoog van het leven. Het gaat hierbij vooral

om elkaar te ontmoeten in plaats van verdieping in een onderwerp. De dialoog van het leven gaat vaak over alledaagse onderwerpen zoals het werk of de kinderen. Regelmatig vindt deze dialoog spontaan plaats, maar ook in georganiseerd verband. Dit kan bijvoorbeeld plaatsvinden tijdens de open dag van een moskee of kerk, een dialoogwandeling, kerstdiner of een iftar-maaltijd (maaltijd om de vasten te verbreken tijdens de Ramadan).

Dan is er dialoog van de sociale actie. Dit zijn gesprekken waarbij je met elkaar praat over onder andere problemen met de overheidsdiensten, opvoeding van kinderen, verslavingsproblematiek en een mogelijke samenwerking in voedselbanken.

De derde soort is de dialoog van de theologische uitwisseling. Dit vergt vaak iets meer voorbereiding van de deelnemers en enige kennis over de eigen religie. Je moet weten wat er in de heilige boeken staat en kunt daarop een eigen visie geven. Deze vorm van dialoog is niet slechts weggelegd voor theologen, maar kan ook door burgers worden gevoerd.

Ten slotte is er de dialoog van de religieuze ervaring. Deze ervaringen delen is voor de meeste deelnemers aan de dialoog een stap te ver, als het gaat om bijvoorbeeld bidden in elkaars aanwezigheid. Dit kan door mensen tijdens een moskee- of kerkbezoek een gebedsdienst mee te laten maken. Hiervoor is echter wel een goed geworteld wederzijds vertrouwen nodig.

Vermijd in het begin ingewikkelde onderwerpen zoals het godsbeeld in beide religies of de positie van Jezus. Zet geen zwaar theologische onderwerpen op de agenda als er een breed publiek op je dialoogbijeenkomst afkomt, maar kijk naar gedeelde (religieuze) ervaringen of achtergronden. Begin een serie bijeenkomsten met onderwerpen die in elk geval gaan over overeenkomsten om vertrouwen op te bouwen. Later kan er altijd nog

gesproken worden over de verschillen. Mochten verschillen op zo'n avond trouwens wel ter sprake komen, kan het een idee zijn om deze te benoemen en een andere keer te bespreken.

Hoe ziet een avond eruit?

Een avond kan globaal als volgt verlopen:

- Inloop en welkom met thee en koffie.
- Inleidingen op het thema (één inleider per religie).
- Gesprek in kleine groepjes (maximaal acht personen) aan de hand van gespreksvragen.
- In het geval van verschillende gespreksgroepjes: plenair uitwisselen, zodat iedereen hoort wat de anderen hebben besproken. Dit is geen hernieuwd gesprek, maar een terugkoppeling van het besproken onderwerp.
- Afsluiting.

Om gespreksvragen op te stellen bij het thema kunt u de volgende richtvragen hanteren:

1. Wil je nog iets aan elkaar vragen aan de hand van de inleidingen?
2. Welke rol speelt dit thema in jouw leven?
3. Welke overeenkomsten zie je binnen de islam en het christendom wat betreft dit thema?

MOGELIJKE ONDERWERPEN

Waar kun je dan concreet aan denken qua onderwerpen?

- **Scheppingsverhalen:** de scheppingsverhalen uit het christendom en islam vertonen verrassende overeenkomsten, maar zijn ook verschillend. Wat halen wij uit deze scheppingsverhalen voor ons leven nu?
- **Duurzaamheid:** de mens en al wat leeft op aarde is geschapen door God. Gaan we wel op een goede manier met de schepping om? Wat kunnen wij als gelovigen beter of anders doen in onze omgeving?

“Ik hoop dat er een vervolgbijeenkomst wordt georganiseerd.”

- **Barmhartigheid:** dit woord wordt vaak gebruikt in de heilige boeken. Wat betekent het om barmhartig te zijn en in hoeverre is barmhartigheid aanwezig in onze samenleving?
- **Gastvrijheid:** wat betekent het om gastvrij te zijn?
- **Opvoeding:** welke rol speelt religie in de opvoeding? Wat wil je als ouders aan je kind meegeven van verschillende religieuze tradities?
- **De zin van het lijden:** eenieder krijgt op enig moment in zijn of haar leven te maken met een vorm van lijden. Waarom en hoe lijden wij?
- **Eten:** eten is een menselijke basisbehoefte maar niet al het eetbare mag gegeten worden, of op bepaalde dagen mag er geen vlees worden gegeten. Waarom bestaan deze regels? Wat mag je wel of niet eten?

- **Personen in de Bijbel en Koran:** beide geloofstradities delen een aantal profeten. Het is interessant om de verhalen over deze personen met elkaar te vergelijken.

Verder heeft Stichting Islam en Dialoog (voorloper van Platform INS) in samenwerking met de Raad van Kerken de brochure Intertekstueel Bijbel en Koran lezen gepubliceerd. In deze brochure worden ook voorbeelden behandeld van mogelijke thema's voor een dialoog.¹⁰

Uitgewerkte voorbeelden

Hieronder worden als voorbeeld drie thema's uitgewerkt voor het opzetten van dialoogbijeenkomsten.

Thema: Gastvrijheid

Er zijn verschillende vormen van gastvrijheid zoals samen eten of samenzijn. Wat betekent gastvrijheid eigenlijk? Hoe ga je om met vormen van gastvrijheid die je niet gewend bent?

- Welkom, introductie van de spelregels

- Inleidingen:
 - Spreker 1 (bijvoorbeeld een pastor) houdt een inleiding over gastvrijheid vanuit Bijbels perspectief.
 - Spreker 2 (bijvoorbeeld een imam) houdt een inleiding over gastvrijheid zoals besproken in de Koran en andere bronnen.
- Gesprek in kleine groepjes aan de hand van de volgende vragen:
 - Wat vond je van de inleidingen? Is er nog iets wat je aan de hand van de inleidingen aan elkaar wilt vragen?
 - Welke vormen van gastvrijheid ken je?
 - Hoe pas je gastvrijheid toe in jouw leven?
 - Welke overeenkomsten zie je tussen christendom en islam wat betreft gastvrijheid?
- Plenaire afsluiting (bij twee of meer gespreksgroepjes):
 - Wat was het leukste, interessantste of meest opvallende dat in jouw groepje ter sprake kwam?

Thema: 'Heeft Nederland iets aan gelovigen?'

Beteken je als gelovige iets voor de samenleving? Wat merken mensen om jou heen hiervan? Hoe krijgt het christen en moslim zijn handen en voeten in het vrijwilligerswerk? Je kunt met elkaar in gesprek gaan over deze thema's. Maar zo kun je er ook een sociale activiteit aan koppelen die het gelovig zijn in vrijwilligerswerk tot uitdrukking brengt.

- Welkom, introductie van de spelregels.
- Inleidingen
 - Spreker 1 (een christen die vrijwilligerswerk doet) vertelt welke rol het vrijwilligerswerk inneemt in zijn of haar geloofsleven.

- Spreker 2 (een moslim die vrijwilligerswerk doet) vertelt welke rol het vrijwilligerswerk inneemt in zijn of haar geloofsleven.
- Gesprek in kleine groepjes
 - Wat vond je van de inleidingen? Is er nog iets wat je aan de hand van de inleidingen wilt vragen?
 - Hoe geef jij handen en voeten aan je geloof in de samenleving?
 - Hoe reageren andere mensen op jou als gelovige?
 - Welke overeenkomsten zie je tussen moslims en christenen wat betreft het thema?
- Plenaire afsluiting (bij twee of meer gespreksgroepjes):
 - Is er nog iets dat je met elkaar wilt delen?

Thema: Personen in Koran en Bijbel

Dit thema leent zich goed voor een serie bijeenkomsten. Elke keer kan iemand anders centraal staan. De volgende vragen kunnen de leidraad vormen voor het gesprek.

- Wat zeggen de Bijbel en Koran over deze persoon?
- Hoe raakt dat Bijbel of Koranverhaal aan de kern van het christelijk of islamitisch geloof?
- Wat kun je als christen of moslim met dit verhaal in het leven van alledag?
- Wat zijn de overeenkomsten tussen het christendom en de islam in dit verhaal?

Aan de orde kunnen komen: Abraham, Kaïn en Abel, Maria, Mozes en Jezus.

VOETNOTEN

1. De Koranteksten zijn ontleend aan: De Glorieuze Qor'ân: een Nederlandse vertaling, Fris, Özbek & Aarab (vertaling en redactie), Rotterdam: Stichting Halal Life, 2012.
2. Ahmet Kurucan & Mustafa Kasim Erol, Dialogue in Islam: Quran – Sunnah – History, London: Dialogue Society, 2011, p. 30, 34.
3. Centre for Hizmet Studies Gülen on dialogue, London: Centre for Hizmet Studies, 2014, p. 20.
4. Ahmet Kurucan & Mustafa Kasim Erol, Dialogue in Islam, London: Dialogue society, 2011, p. 73.
5. Tweede Vaticaans Concilie, Nostra aetate, 1965. Een Nederlandse vertaling van dit document is, net als van andere kerkelijke documenten, te vinden op www.rkdocumenten.nl.
6. Paus Franciscus, Evangelii Gaudium, 2013. Zie hiervoor www.rkdocumenten.nl.
7. Berry van Oers, In dialoog met mensen van andere godsdiensten en levensbeschouwingen, Utrecht: SRKK, 2015, p. 17.
8. begripmoslimschristenen.jouwweb.nl
9. Berry van Oers, In dialoog, Utrecht, 2015, pp. 83-104.
10. Zie hiervoor: www.raadvankerken.nl/fman/1465.pdf

GELOOF EN BEROEP

Een handleiding voor dialoog tussen christenen en moslims

Rotterdam 2019